Моя хата.

Наокруги обсадив її мій дід липами і смереками, дослідні — перевезений спомин з гір, а вид з неї — се далека препишна рівнина.

Так, мабуть, розлягається степ, подібно як оця рівнина наша.

Десь далеко добачує моє око сільські хати.

Давно, давно, як був я ще дитиною, пишалась на тій рівнині дубина-ліс. Відтак — мов сьогодні бачу се, ставала вона чимраз об'ємистіша і рідшала. А коли я знов вернувся в оці сторони і моє волосся посивіло — вона, як предки мої, в землю ніби позападавшися, позникала. Осталась лиш гола рівнина.

До того знов ще розказують, що колись, ще за часів наймолодшої дубини, бився тут Собіський з турками, і тут і там остались з тої давнини могили-спомини.

Тепер, як кажу, рівнина пригадує степ...

Саме тепер весна; поля зазеленіли. Десь під небосхилом розходиться спів жайворонка. Я уявляю собі його срібно-прозорими перлинами, що, кидані невідомою рукою в повітрі... тут або там сиплються і доходять звуком своїм до наших ушей.

Полями, зеленою рівниною в'ється доріжка.

Я її своїм оком здалека не розрізняю — але вона є.

Приміром, зараз добачаю і можу вже розрізнити: іде здалека, ніби пливе проти моєї хати, чоловік, а за ним жінка. Десь за півгодини вони будуть мою хату трохи оподалік минати.

Надворі припікає; він в киптарі, а вона в чорнім сердаці і червоній хустці. Днина ярмаркова.

Десь далі звідси, ще на годину ходу,— вони будуть там, на ярмарку.

Чого?

Не мають нічого на продаж...

Але... майже самі не знають... а ідуть...

Переважно тому, що ярмаркова днина, що можна буде з сим і тим побачитися, поговорить, напитися — пливуть вони тою рівниною, повного розгону і сили.

"Взяла-сь з собою кілька яєць?" — ніби чую, кличе чоловік до жінки, не обзираючись.

Він все іде вперед, а вона, як велить звичай, кілька кроків в покорі за ним і несе в своїй барвній трайстрині[1] тих "кілька яєць". І пливуть далі в тій рівнині, над ними небосхил, під ними земля... зелень. А робітна днина приманчива, пишна аж кричить: "Не губіть часу, творіть що!"

Їм байдуже.

Так щотижня. До того свята неділя, дні минають мов переливаються, а вони однакові.

Дома діти самі без надзору. Праця жде творчих рук, а вони ідуть-тонуть: зразу в тій рівнині, а далі, як їх око вже не добачує — на ярмарку і в корчмі. Вертаються вони аж пізнім вечором або іноді вночі.

Час з ними. Ні хвилини не жде.

Через той день і ніч, що мов закриває за собою все сотворене,— і те, що жде ще творення,— щось рухається вперед... Ниви знов о відтінок зазеленілись дужче; пупці на деревині порозпускались більше, трави попідростали... все тихцем, і все більше, дальше, все мов за невидимим планом, укладом — застою не знає. Лиш мужик однаковий. Який був учора, такий і нині, таке і завтра жде його.

З праці підіймається на нього убійча рука?

З землі тої пишної, зеленої, плодовитої?

Ні.

З нього самого. З його нутра вона виростає. З тої гущавини недбалості і байдужості, в котрій росте і не розвивається він. З нього самого. Він боїться поступу. Не ясною свідомістю, якою розрізняє хліб, а більше інстинктом. З поступу сягає щось за його традицією, в котрій знаходить він також несвідомо опору, І хоче його винищити — перетворити. Він се відчуває, неясно, інстинктом — і шукає помочі.

Що йому її подасть?

Він не знає.

Наука?

Ні.

Йому від неї страшно.

Вона трудна. Інстинкт здержує. Перетворить щось з його і його дітей, що будуть соромитись його грубої одіжі. Вона — ні.

Боги?

Може.

В них криється сила, котру його простий розум не розрізняє, а чуття одобряє. Він знає лише своє матеріальне існування,— а більше нічого. Тонші підземні їх хідники і шляхи куди провадять — добрі чи лихі вони,— він не знає.

Так, як є, йому добре.

Він — природа. Враз з нею він розвивається, процвітає, плодить... в'яне, скидає осіннє листя... далі гасне... він природа...

. . . . . .

Звисока, з синявого небосхилу, котяться воздухом жайворонкові перлоньки, губляться...

Всюди навкруги сила.

Ох, як добре. Парно...

Розкішно жити. І тим, що богові піддаються, і тим, що науці поклоняються... Їм всім весна процвітає. Кожне творить. Там велике матеріальне... там духовне... а всюди вона є — існує — стремиться...

Де початок її?

Ніхто не знає. На одно й вийшло б.

Коли полуднє її, кінець? Також невідомо.

Так добре. Вона однакова.

Вона сліпа, могутня, велика — вічна...

. . . . . .

Жайворонки, співайте!

[1919 (?)]

[1] Т р а й с т р и н а — торбина.